

վերջ կորսնցուցին դատերնին ու անգամ մըն ալ Նարեկացիին ըլլալը ու Նարեկացիին ըլլալը հաստատուեցաւ: Դէպ ի հիւսիս քիչ մը վարօք Չոպի (հովիւ) գեղեցմանը կայ, ուր ուխտատեղի կը համարուի, որու քով կայ գիհի ծառ մը, որ ուխտաւորներու կապած ու ծրարած տեսակ տեսակ քուրջի կտորներովը ծանրաբեռնուած է: Դէպ ի հարաւ 4-5 վայրկեան հեռու վերեւը կը գտնուի ջուր մը, որ Լոյս աղբիւր կը կոչուի, սա ալ կը հաստատէ թէ՛ վանքը մինչեւ հոտ ընդարձակութիւն ունեցեր է ի հնումն: Մեր օրերուն ո՛չ մի հարստութիւն և ո՛չ մի սպաս եւն. մնացած էր, լոկ չոր ու չորս պատեր մնացած էին: Վանքին պահպանութիւնն ու մաքրութիւնը քովի Արակայ գիւղացիին յանձնուած էր: Արական համբաւեալ ու հռչակեալ անուն ունէր շուրջը թէ՛ հեռուներու ամէն ազգի ժողովուրդի մէջ: Ամէն ազգի հիւանդներ, կոյրեր, լուսնոտներ, մեծ ու խոր հաւատով կը փութային յուխտ և յերկրպագութիւն, ժամերով ու օրերով բոկոտն քալելով, ուխտաւորներէ ոմանք վանքին մօտենալուն կ'ընդունէին ու կը զգային թէ՛ ալ պիտի բուժուին: Հաւաստիօրէն լսած, աչքերովս իսկ տեսած եմ բուժուողներ, կոյրերու, լուսնոտներու, և սրբախաներու, տեւական ջերմախտաւորներու . . . մինչեւ 8 օրուան ճանապարհէ հիւանդներ եկած և բուժուած են. ինչ խոր ու մեծ հաւատք. և ինչ զօրք սուրբին: Մեծ ուխտաւորութիւնը Ս. Լուսաւորչի Գիւտի նշխարաց, Վարդափառի և Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօներուն կը փութայ հարիւրներով ու հազարներով. և դրիշ օրեր ալ միշտ ուխտաւորներ անպակաս էին: Ստէպ ըսուած ու կրկնուած և լսուած էր թէ՛ վանքի եկեղեցւոյն խորանին տակը մեծ ու բուն շէնքն է վանքին, ուր սրբոյն մարմինը, մասունքը մասնաւոր դամբանի մէջ զետեղուած է, և բոլոր հարստութիւնը արքայական Արծրունեաց տունէն նուիրուած: Արդէն երբ եկեղեցւոյն մէջ քիչ մը ուժով քայլ առնուէր՝ տակը պարսպ ըլլալը կը հասկըց-

ուէր, կը խօսուէր նաեւ թէ ժամանակի ընթացքին բացուած, և շար մը հարըստութիւն ճոխ բարձուած ու վերցուած է: Սեւ ծովու եզերքը կիրասուն քաղաքին մէջ ակնեցի Գույումճեան Պետրոս յանձնակատար՝ ամենածանր արիւնահոսութեան հիւանդութեամբ կը տառապի 1880 ական թուականներուն. դեղ ու դարման անօգուտ կը լինի. Ակնի մէջ բնական է իր պարագաներն ալ մեծ հոգ կ'ունենան ու կը ցաւին մանաւանդ դարման չգտնելուն համար. և այսպէս տասը տարի շարունակ կը տառապի անդարմանելիօրէն. եղբօրորդին, օրիորդ կիւլինէ, իր երազին մէջ Նարեկացիին պատկերովը անձ մը կը տեսնէ, որ իրեն կ'ըսէ. «Հօրեղբայրդ երկարատեն է որ հիւանդ կը տառապի, և թէեւ ի վիճակի չէ ձի հեծնելով ոտքս գալու որ բժշկեմ, թող մափայով գայ». մափան (կենդանիի վրայ երկու մեծ սնտուկներ կը բռնաւորեն, որուն մէջ հիւանդը կամ ծերը, ու փոքրեր կը նստին շատ հանգըստօրէն): Անմիջապէս հիւանդին կը գրեն կիրասուն և կը պնդեն որ գայ Նարեկայ վանքը. Գույումճեանի ընտանիքը կը զայրանայ որ հիւանդին մայրը իր տղան մափայով տեսնել կ'ուզէ, կամ հայրենակիցները նմանապէս. և հրաւերը բարձի թողի կ'ըլլայ տիկնոջը պատճառաւ: Տարի մը վերջ կիւլիմ կրկին կը տեսնէ Նարեկացիին. Օր. կիւլիմ, այժմ Տիկին կիւլիմ, կ'ապրի և այնչափ հաւատով ու պատկառանքով կը պատմէ այս եղելութիւնը. շատ ջերմեռանդ ու հաւատացեալ և բարերարող տիկին մըն է:

Երկրորդ անգամուն Նարեկացիին կիւլիմին կ'ըսէ թէ՛ ես Գույումճեանին ալ ըսի. Նորէն կիրասուն կը գրեն և ահա Պետրոսն ալ անուրջին մէջ կը տեսնէ Նարեկացիին, որ կը կրկնէ ինչ որ կիւլիմին ըսած էր: Պետրոս անմիջապէս ճամբայ կ'ելլէ մափայով, որովհետեւ կմախք դարձած՝ քալելու ու նստելու ալ զրեթէ կարողութիւն չ'ունենար, ու կը գրէ իրեննեւուն թէ ինք ուղղակի Նարեկայ վանքը պիտի գայ, իրենք ալ թող վանք գան.

Արակայ գիւղը կ'իջնէ հարեւանի տուն, և ահա Ակնէն ալ մայրը, կիւլիմ ու ազգականները կը հասնին և պատգարակով Նարեկացւոյն սեղանին առջեւ կը դնեն կմախքած իրենցը. ժամ մը ու աւելի կմախքած վիճակի մէջ կը մնայ. կը սկսին լալ ու ողբալ, ալ մեռած համարելով. Ակնէն յատկապէս իրենց հետ բերած Տ. Մուշեղը կը սկսի Ս. Աւետարան կարդալ մեռած կարծուածին վրայ, միեւնոյն ատեն լուսթիւն պատուիրելով, և իրենց քովէն դուրս ելլել հրամայելով. մէկուկէս ժամ այսպէս մնալով յանկարծ կը կանչէ իրեններուն. «Եկէ՛ք, զիս դուրս տարէ՛ք». ու դեռ անոնք ներս չմտած, ահա ոտքով դուրս կ'ելլէ ի մեծ ապշութիւն և յուրախութիւն իրեններուն: Երկրորդ խօսքը կը լինի «անօթի եմ», քանոսուն օրերէ ի վեր բան մը կերած չըլլալով, անկից առաջ միշտ պահեցողութիւն, և վերջերն ալ միայն քաջախ խմած, չոփ կմախք մը, ուրուական մը դարձած վիճակին կը հասնի: Գառնուկի մը գլուխը կ'ուտէ և պնակ մ'ալ Ակնի համբաւաւոր թութէն. թէեւ դժուարութեամբ երբ բերանն ալ վէրքերով լեցուկ կը լինի. ու ալ կը սկսի խօսիլ որպէս թէ հիւանդութիւն քաշած չէր, իր շուրջիններուն կը դառնայ կրկին ու կ'ըսէ. «բերանիս վէրքերուն դեղն ալ ըսաւ, բայց հիմակ ձեզ չեմ յայտնէր»: Գիշերն ողջոյն Նարեկացւոյն սեղանին առջեւ կը գիշերէ. առաւօտուն Ս. Պատարագ կը մատուցուի, պատարագիչը դեռ զգեստները չհանած, իրեններուն կ'ըսէ. «չուաններ առէ՛ք որ երթանք». դուրս ելլելով ս. սեղանին պատին ետեւ կը կենան և հրաման կ'ընէ որ պեղեն. կը պեղեն բաւական մը և ահա մէկ մեղրնոց միակտուր քար մը կ'երեւի, դժուարաւ մէկ կողմ կը գլորեն ուր խոր և պարապ ընդարձակութիւն մը կը տեսնուի. 7 խոյսաձնոց (1 խոյսաձր մեղրէն աւելի է) պարանի մը ծայրը քար մը կը կապեն, ու բացուած ծակին մէջ պարանը կ'երկարեն, երբ այդ խորութեան մէջ ջնկ ջնկ ձայն մը կը լսուի. ասով կը հաստատուի թէ 7 մեղր

խորութենէ և լայնութենէ աւելի է շէնքը. պարանը վեր կը քաշեն և վարը նորէն բերանը դնելով կը գոցեն ու կը ծածկեն: Ս. Աւետարան մ'ալ կարդալ կու տայ տեղւոյն վրայ և հրաման կ'ընէ որ այն ինչ ճամբով տանին հոն ուր ջուրի փոքրիկ աւազան մը կայ. երբ հոն կ'երթան քանի մը ումպ ջուր կ'առնէ ու կ'ըսէ. «ահա՛ վէրքերուս դեղը», ու անմիջապէս վէրքերը կը բուժուին: Իրենները ու շուրջինները բոլոր այլայլմէ կը լինին և կ'ուզեն իմանալ թէ ինչպէս գիտցած էր ասոնք: Կը սկսի պատմել. «Երբ մէկուկէս ժամ մարած վիճակի մէջ կը գտնուէի, սուրբին ոտքերուն առջեւ, ուր դուք պատգարակով դրիք, աղօթեցի, աղօթեցի ու ըսի. Ո՛վ սուրբ, եթէ ինծի աղէկցնես՝ ամբողջ եկեղեցի մը պիտի շինեմ այս տեղւոյս վրայ. այս աղօթքէս վերջ մարած մեռած վիճակի մը կ'ենթարկուիմ. ինծի կ'երեւի սուրբը և կ'ըսէ. Արդէն ես քեզ պիտի աղէկցնեմ, բայց չեմ ուզեր որ եկեղեցի շինես, վասն զի շինած եկեղեցիդ պիտի աւրեն ու աւերեն. և այս խօսքիս ի հաստատութիւն Սեղանին ետեւ պիտի գտնես եկեղեցի մը. քիչ մը փորել տուր քար մը պիտի գտնես, մէկդի դնելով եկեղեցիին մէջտեղ պիտի ելլէ. խորհեցար որ եկեղեցւոյն հետ քովի աղբիւրն ալ շինես ուրիշ տեղ մը փոխադրելով. մի՛ փոխադրեր, այլ ջուրի ճամբաները շինել տուր որ աւրուած է, և ակէն մինչեւ հոս վազընելու հոգա՛ւ: Այսպէս բժշկուելէն, տասն և հինգ օր վանքին մէջ մնալով կը դառնան Ակն քաղաք, բժշկուած հիւանդը նծոյգի հեծած ընդ առաջ եկողներու մեծ բազմութեամբ կը հասնին իրենց տունը:

Նարեկայ վանքի հանուր հռչակը անգամ մ'եւս արձագանգ կը գտնէ բոլոր շրջակայքը, ամէնքը կ'ուխտաւորին կը բոլորուին տարւոյն յատուկ օրերուն ու տօներուն, և վայրն էր եղած նաեւ երիտասարդութեան պէս պէս մարգարադերուն. և կոյսերուն՝ իրենց պարերուն, երգերուն եւն. և հիմակ իր շաքաթացեալ վիճակը նախնեաց օրերովը աւելի:

(Շարունակելի) Գ. ԱՐԳԵՊՈՒ ԱՐՍԵՆՅԱՆ